

Magyarország Hemipterái.*)

A magyarországi félfedelűekre (Hemiptera) vonatkozó leg-régibb adatokat *Marsili Alajos* grófnak 1726-ban „Danubius Pannonico-Mysicus“ czímen megjelent művében találjuk. A nagyszabású mű hatodik kötetének 14. lapján ugyanis „Cimex“ néven hazánkból valamelyik Pentadomida-faj (talán *Dolycoris baccarum* L.) rajza van közölve; a 125. lapon pedig „Tipula“ néven három vízi poloska van lerajzolva, a melyeket Bács vármegyében Zsablya mellett találtak, és melyek közül az egyik talán a *Coriza coleoptrata* F. fajhoz tartozik.

Első kutatóink Linné szellemében *Piller Mátyás* és *Mitterpacher Lajos* budai egyetemi tanárok voltak, akik 1783-ban négy hazai Homoptera-faj leírását és színes rajzát közölték. *De Grossinger János* még 1794-ben is Linné előtti módszerrel tárgyalta a Hemipterák ismertetését.

A legelső rovarász, ki hazánkban a Hemipterákat rendszeresen gyűjtötte, *Koy Tóbiás* volt. Rovargyűjteménye, melynek jegyzékét 1800-ban nyomtatásban kiadta, 86 Hemiptera-fajt tartalmazott; ezek, két faj kivételével, mind Buda környékéről származtak.

A XIX. század első negyedében a magyarországi Hemipterákkal alig foglalkozott valaki. Csak 1811-ben érintette területünket *Germar F. E.* hallei egyetemi tanár, midőn Dalmátországba utazott, mely alkalommal Fiume mellett néhány Hemipterát is gyűjtött.

A jelen század második negyedében indult meg csak Dr. *Frivaldszky Imre* működésével Hemiptera-faunánknak valamivel rendszeresebb s azóta meg nem szakadó kutatása. *Frivaldszky Imre*

*) »A Magyar birodalom Állatvilága,« a Hemipterákat tartalmazó füzetének előszavából.

a többi rovarok mellett figyelmet fordított erre a rovarrendre is. Ő maga nem foglalkozott ugyan tüzetesebben a Hemipterák tanulmányozásával, de a gyűjtött anyagot tudományos feldolgozás végett külföldi szakemberekkel, főleg *Herrich-Schäffer*-rel, kisebb részben *Fieber*-rel közölte, akik aztán az új vagy nevezetesebb fajokat dolgozataikban leírták.

A 40-es években *Frivaldszky Imrén* kívül még Dr. *Sadler József* magy. nemz. múzeumi őr és egyetemi tanár is érdeklődni kezdett a Hemipterák iránt. *Sadler*, ámbár tulajdonképpen botanikus volt, nemcsak gyűjtötte a rovatokat, hanem szándéka volt ebbeli gyűjtéseinek eredményét irodalmilag is közzétenni. Erre vonatkozó dolgozata, mely „*Cimicidium Hungariae et Croatiae cum littorali Hungarico species novae, aut rariores. Decas I.*” cím alatt 10 faj leírását tartalmazta, és melyhez egy rézmetszetű tábla is járult volna, a szerzőnek 1849-ben bekövetkezett halála miatt kiadatlan maradt, és úgylátszik, elvezett.

Bartsch Ede 1886-ban Sárosmegyéből három közönséges Heteroptera-fajt említett fel.

Az 50 és 60-as években már többen foglalkoztak hazánkban Hemipterák gyűjtésével. A legnagyobb buzgalmat fejtette ki akkor ez irányban *Frivaldszky János*, a ki eleinte Budapest környékén, utóbb az ország különböző vidékein Coleopterákon kívül a többi rovarrendeket és így a Hemipterákat is nagy szorgalommal gyűjtögette. Az általa gyűjtött anyag, mely mind a magyar nemz. múzeumba került, annál becsesebb volt, mert *Frivaldszky János* volt az első magyar entomologus, aki a gyűjtött rovaroknál a gyűjtés helyét és idejét pontosan feljegyezte.

Az erdélyi részek Hemipteráit *Bielz Albert* és kivált *Fuss Károly* méltatták figyelmükre. Ez utóbbi 1862-ben egy külön értekezésben foglalta össze az ottani gyűjtések eredményeit. Gyűjtménye, melyet legnagyobb részét *Fieber* határozott meg, halála után a magyar nemz. múzeum birtokába került.

Dr. *Mayr Gusztáv* 1859—1861-ig mint pesti reáliskolai tanár nagy buzgalommal gyűjtötte Budapest környékének Hemipteráit is: sőt itt több új fajt is fedezett fel, melyet azután *Kirschbaum* és *Fieber* vezetett be a tudományba. Dr. *Mayr* különben már 1853-ban felsorolt *Bielz Albert*-től gyűjtött erdélyrészi Hemipterákat, 1858-ban pedig a Tingitidák földrajzi elterjedéséről szóló értekezésében közölt magyarországi adatokat.

Dr. *Kéry Imre* 1859-ben Aradmegye hegyes vidékének leírásában négy Hemiptera-fajról emlékezett meg.

Maun József, a bécsi cs. k. udvari múzeum gyűjtője, 1853-ban Fiume, 1859-ben Mehádia és 1866-ban a zágrábmegyei Josipdol környékén búvárkodott és sok Hemipterát is gyűjtött össze. *Anker Rudolf* 1854-ben Temes megyében Ulmánál tett némi gyűjtéseket. Abban az időtáiban látogatta meg Mehádiát *Stein J. P. E. F.* berlini entomologus és ott a többi között a *Prostemma aeneicolle* fajt fedezte fel. *Kovács Gyula* magyar nemz. múzeumi őr 1855- és 1857-ben, *Májser Móricz* cziszt. r. gymn. tanár 1865-ben gyarapította a magy. nemz. múzeumot csekélyebb Hemiptera-készletekkel.

Mind eme gyűjtések daczára a Magyar Birodalom Hemiptera-faunájának ismerete még igen tökéletlen és hiányos volt. Mert ámbár *Frivaldszky Imre* szereplése óta lassanként mindig több entomologus akadt, aki hazánkban a Hemipterákra is ügyet vetett, de azért mégsem volt senki, aki kizárólag vagy legalább kiválólag e rovarrend tanulmányozására adta volna magát. Erre a feladatra vállalkoztam én, midőn 1868-ban specziális szakmámnak a Hemipterák természetrajzát választottam. Az alatt a 30 év alatt, mely azóta lefolyt, bejártam hazánknak legnagyobb részét, meglátogattam a magyar birodalomnak majdnem valamennyi vármegyéjét és mindenütt szorgalmasan gyűjtöttem Hemipterákat, megfigyelve nemcsak földrajzi elterjedéseiket, hanem életmódjokat és összes biológiai viszonyaikat is. Ebbeli megfigyeléseim és tanulmányaim egy részét 1870 óta számos kisebb-nagyobb dolgozatban tettem közzé.

Az utolsó negyedszázad alatt már elég számosan gyűjtöttek hazánkban Hemipterákat. Többen irodalmilag is ismertették gyűjtéseiket. Így *Frivaldszky János* Mehádia és Orsova vidékéről, továbbá Máramáros, Temes és Krassó megyéből, nemkülönben Budapest környékéről; *Herman Ottó* az erdélyi Mezőségről és Kolozsvár környékéről; *Mocsáry Sándor* Bihar, Hajdú, Zemplén, Ung, Zólyom és Liptó megyéből; *Biró Lajos* a Keleti-Kárpátokról és Kecskemét környékéről; Dr. *Tömösváry Ödön* Dél-Magyarországból; *Petrogalli Arthur* tanár Zólyom és Bars megyéből; Dr. *Cserni Béla* tanár Gyulafehérvár környékéről és Dr. *Bálint Sándor* a Székelyföldről közölt adatokat. Dr. *Török József* Debreczen, *Korlevic Antal* tanár Fiume és *Sabransky Henrik* Pozsony környékének Hemipteráit jegyezte fel. Dr. *Borbás Vincze*, Dr. *Chyzer Kornél*, *Friedenfels Jenő*, *Sajó Károly* és *Wény János* egyes megfigyelésekkel mozdították elő a magyarországi Hemiptera-fauná ismeretét.

Aránylag csekélyebb értékűek, mert sok esetben megbízhatatlanok azok a jegyzékek, melyek egyes városok és megyék helyi mono-

raphiájában jutottak nyilvánosságra. Ilyen Fiume (1869), Győr-megye (1874), Máramarosmegye (1876), Szombathely (1880), Debreczen (1882), Hajdunegye (1882), Nagyvárad (1890) és Arad-megye (1893) monographiája. Az a Hemiptera-jegyzék, mely Fiume és a magyar-horvát tengerpart legújabb leírásában (1897) található, nem egyéb mint *Korlević Antal* tanár 10 évvel előbb megjelent dolgozatának egyszerű másolata, megtoldva egynehány közönsége-sőbb Homoptera felemlítésével.

A Hemipterák alsórendű képviselőivel, az Aphidákkal és Coccidákkal hazánkban eddig csak kevesen foglalkoztak. Leszá-mítva Koy Tóbiás első feljegyzéseit és saját megfigyeléseimet, csak *Szépligeti Győző* és *Heurich Károly* közölt a magyarországi Aphidákra vonatkozó adatokat. Egyes Aphida-fajokról *Kertész József*, *Krécsy Béla* és Dr. *Szaniszló Albert* tettek közléseket. *Vida Károly* az elevenszülő Aphidák petefészkekének fejlődését vizsgálta.

Az utolsó 20 év alatt a külföldi szakemberek közül többen írtak le magyarországi fajokat, ú. m. *Reuter O. M.* Helsingforsban, Dr. *Puton Ágost* Remiremontban, *Lethierry Luczián* Lilleben, Dr. *Löw Ferencz* Bécsben, *Douglas J. W.* és *Scott J.* Londonban.

Ez alatt az időszak alatt egész sora akadt oly hazai bűvá-roknak is, kik a Magyar Birodalom Hemiptera-faunájának kifürké-szésén buzgón munkálkodtak, anélkül azonban, hogy gyűjtéseik eredményét irodalmilag is közzétették volna. Legelső helyen kell ezek közül Dr. *Hensch Andor* kartársamat megemlítenem, ki az ország több vidékén nagy szorgalommal és sok szerencsével igen gazdag anyagot gyűjtött és faunánkat sok érdekes felfedezéssel gyarapította. Nagyobb számú Hemipterát gyűjtöttek továbbá: *Csiki Ernő*, *Hoffmann Antal* alezredes, *Jablonowski József*, Dr. *Kertész Kálmán*, *Kuthy Dezső*, Dr. *Langhoffer Ágost*, *Pável János*, *Pungur Gyula*, *Raisz Gizella*, *Thalhammer János* és *Vellay Imre*. Sok becses adatot szolgáltatott hol kisebb, hol nagyobb gyűjtésekkel még a következők is: *Apfelbeck Viktor*, Dr. *Daday Jenő*, *Damin Narczisz*, Dr. *Ent: Géza*, *Geyer Gyula*, *Kaszás Ferencz*, *Kelecsényi Károly*, *Kenderesy Dénes*, Dr. *Madarász Gyula*, *Méhely Lajos*, *Ormay Sándor*, *Petricskó Jenő*, *Redl Gusztáv*, *Szilády Zoltán*, *Vadászfy Jenő*, *Wachsmann Ferencz*, gróf *Wass Béla*, *Xántus János* és mások.

Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy az utolsó évtizedekben hazánk területén gyűjtött Hemipterák legnagyobb részét magam is láthattam és megvizsgálhattam. Ezeket az adatokat saját gyűjtéseim eredményével egyesítve s a régebbi adatokat

kellő kritikával felhasználva, jegyzékemben elég hű képét adhattam a Magyar birodalom Hemiptera-faunájának. Minden túlzás nélkül merem állítani, hogy hazánk hemipterologiai tekintetben ez idő szerint Európa valamennyi országa között aránylag a legtökéletesebben és legegyszerűsebben van átkutatva. Nincs a Magyar Birodalomnak egyetlen oly vármegyéje sem, a melyből adataink ne lennének.

Jegyzékem összesen 1540 Hemiptera-fajt tartalmaz.

Az egyes régiókat jellemző fajok felsorolását mellőzve, csak azokról a fajokról akarok megemlékezni, melyeket Magyarországon kívül eddig másutt még sehol sem találtak, s melyeket ez oknál fogva hazánk kizárólagos fajainak lehet tekinteni. Ilyen fajunk van összesen 47. De közülök 21 faj az ország határszéli vidékein fordul elő; e miatt igen valószínű, hogy a velünk szomszéd országokban is tenyészik. Így a Kárpátokban élnek és valószínűleg Galiciában, illetőleg Romániában is honosak: *Psallus chrysopsilus* Reut., *Salda Henschii* Reut., *Deltocephalus quadrivirgatus* Horv., *Stiroma montana* Horv., *Trioza coriacea* Horv. és *Greisigeri* Horv. Alkalmassint Szerbiában is előfordulnak: *Galeatus syrmienensis* Horv., *Litoxenus tenellus* Reut., *Micronecta pusilla* Horv., *Zygina ochroleuca* Horv., *Cixius granulatus* Horv., *Pettonotellus punctifrons* Horv., *Aphalara conspersa* Löw. Dalmáciában és Ausztria tengerparti vidékein bizonyára nem fognak hiányozni: *Triphleps Horváthi* Reut., *Typhlocyba ficaria* Horv., *Zyginella albifrons* Horv., *Zygina dorsalis* Horv. és *discolor* Horv., *Tettigometra sororcula* Horv., *Psylla suturalis* Horv., és *Trioza fraudatrix* Horv.

A többi 26 faj közül homoktalajú rónáiakon élnek: *Emblethis brachynotus* Horv., *Piesma Silenes* Horv., *Amblytylus testaceus* Reut., *Acomura margaritacea* Horv., és *quadrum* H.-S., *Deltocephalus fugax* Horv., *pygmaeus* Horv., és *ornaticeps* Horv., *Parabolocratus arenarius* Horv., *Idiocerus humilis* Horv., *Pediopsis vicina* Horv., *Ommatidiotus inconspicuus* Stal., *Tropidocephala Andropoponis* Horv., *Kelisia Henschii* Horv., *Delphax Mocsáryi* Horv., *Aphalara Kochiae* Horv., *Amblyrrhina maculata* Löw. és *Trioza versicolor* Löw. Azt hiszem, hogy ezeknek nagyrésze a dél-oroszországi pusztákról is meg fog kerülni.

Sőt tekintettel arra, hogy a Hemipterák többnyire mind igen nagy elterjedési körrel bírnak, feltehető, hogy még a többi kizárólagos magyar faj a szomszéd országokban előbb-utóbb szintén fel fog fedeztetni. E fajok a következők: *Dictyonota Henschii* Put., *Corixa Fussi* Fieb., *Cicadula tetrasticta* Horv., *Thamnotettix placidus* Horv., *Deltocephalus Chyzeri* Horv., *Cicadetta transsylvanica* Fieb., *Hysteropterum Dohrnii* Kb. és *Eurysa clypeata* Horv.

Dr. Horváth Géza.